بیری لێنین و باغەکانی سەمەرقەند:

گەشتێک بەنێو کتێبخانەی تایبەتیی د. قاسملوودا

د. ئاسۆ حەسەن‌زادە

پێوەندیی نێوان کتێبەکان و دوکتور قاسملوو و کاریگەرییان لەسەر بیر و خەیاڵی، بێگومان لەو حاڵەتانەشدا ئاسانتر دەدۆزرێتەوە کە لەلایەن نووسەرەکانەوە پێشکەشی کراون یان قەدیان شکاوە و جار جارە و لێر و لەوێ یادداشت و سەرەقەڵەمێکی دوکتور قاسملوویان تێدا بەجێ ماوە.

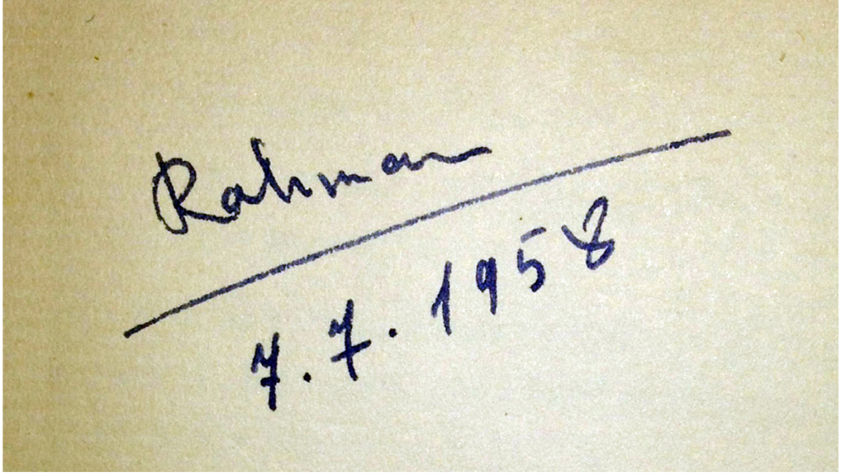

«ئەمن زۆر هۆگری خوێندنەوەم. هەموو گۆڤارەکان، ڕۆژنامە بێگانە و ئێرانییەکان لە کوردستان دەخوێنمەوە و زۆریش هۆگری خوێندنەوەی ڕۆمان و کتێبە زانستییەکانم. بەڵام حەزم زۆر لە شێعرە. لە کوردستان شەوی شێعر پێک دێنین و منیش شێعر دەخوێنمەوە. هۆگرییەکی یەکجار زۆرم بە شێعری کلاسیکی ئێران هەیە، بۆ نموونە حافز و سەعدی و خەییام و بابا تاهیری عوریان و فیردەوسی. هەروەها بە شێعری کلاسیکی کوردی بەتایبەتی گۆران کە شاعیری سەدەی بیستەمی کوردستانە و ئەحمەدی خانی کە شاعیری کلاسیکی کوردە. لە شاعیرە نوێیەکان نادر نادرپوور و ئەحمەدی شاملووم بەدڵن و دیوانەکانیانم هەیە. پەروینی ئیعتیسامییشم زۆر خۆش دەوێ و هەست دەکەم شێعرەکانی زۆر لە ژیانی ئێستای من نزیکن.»

*(دوکتور قاسملوو،
وتووێژ لەگەڵ ڕادیۆ بی.بی.سی)*

کردنەوەی دەروازەی کۆشک

فرانسوا مۆریاک، ئەندامی ئەکادیمیی فەڕانسە و خەڵاتی نۆبێلی ئەدەبیات، دەڵێ «پێم بڵێ چ دەخوێنیەوە تا پێت بڵێم کێی، بەڵام باشترت دەناسم ئەگەر پێم بڵێی چ شتێک سەرلەنوێ دەخوێنیەوە».

ناسین و تێگەیشتن لە جەوهەر و ناخی کەسایەتی و بیروباوەڕی مرۆڤە گەورەکان تەنیا بە پشتبەستن بە ڕیوایەتی ڕەسمیی ژیانیان و وتە و کردەوەی ئاشکرایان نایەتەدی. بەڵکوو هەڵسوکەوت و دونیا و دیکۆری نێو ژیانی تایبەتیشیان سەرچاوەیەکی بەنرخی ئەم دەرک و بەدواداچوونەیە. ڕەهەندێکی گرینگی ئەم دیوە کەمتر دیارەی ژیانی کەسایەتییەکان ـ بەتایبەتی هی ڕێبەرانی سیاسی- بواری خوێندنەوە و موتالعەیە کە بە سەرنج پێ دان و لێوردبوونەوەی دەکرێ بە بابەتەکانی جێگای سەرنج و هۆگریی کەسایەتییەکە ئاشنا بین و تا ڕادەیەک بۆمان دەربکەوێ کە لەژێر کاریگەریی کامە بەرهەمە فیکری و ئەدەبی و کام تێز و لێکۆڵینەوانەدا (تەنانەت ئەگەر لە ئەنجامی ڕەتکردنەوەشیاندا بووبێ) دەزگای هزر و ڕوانین و شێوازی ئاخاوتن و دەربڕینی کەسایەتییەکە بیچم و نێوەرۆکی وەرگرتووە.

یەک دوو ساڵە لە بەرە بەری ساڵرۆژی شەهید بوونی دوکتور قاسملوودا ئەو بیرە و ئەو پرسیارە لە مێشکم دا کەڵکەڵە دەکا کە ـ هەروەک چۆن گەلانی تری جیهان بۆ سەروەران و سەردارانی خۆیانی دەکەن ـ ئایا ئێمەش دەتوانین چی بکەین بۆ ئەوەی ئەو شتانەی ئەو ڕێبەرە مەزنە لەدوای خۆی بە یادگار بۆ گەلەکەی بەجێ هێشتوون (لە کتێب و نامە و دەستنووس و فایلە دەنگی و ڕەنگییەکانی ڕا بگرە هەتا ئالبۆم و کەلوپەلە تایبەتییەکانی) بە چەشنێک وەسەریەک بخەینەوە کە لە مەترسیی ژاکان و فەوتان ڕزگاریان بێ و لە هەلومەرجی لەباردا مووزەیەکیان (ئەگەر کرابا جارێ لە «ئاخرین ماڵی ژیانی» لە قەندیل) لێ دروست بکەین کە هەم ببێتە زیارەتگایەک بۆ هۆگران و

ئەویندارانی بیروباوەڕ و ڕێبازەکەی؛ هەم ئەرشیڤێکی زیندوو بۆ بەردەستی مێژوونووس و لێکۆڵەرانی مەسەلەی کورد. بەشی هەرە زۆری ئەم کەلوپەلە تایبەتییانە لە دەرەوەی وڵاتە (لەگەڵ هێندێکیان لە پاریس هاوماڵ بووم)، بەشی کەمتریشی لە کوردستانە کە ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سەر کتێبەکانی، لەنێو کتێبخانەیەکی بچووکدا و بە چەشنێک کە شیاوی ئەو یادگارە بەنرخانەیە، لە ژووری کۆبوونەوەکانی دەفتەری سیاسیی حیزبی دیمۆکراتی کوردستان‌دا ڕاگیراون [ئەو ژوورە لە مووشەکبارانی قەڵای دیمۆکرات لە ٨ی سێپتامبری ٢٠١٩دا خاپوور بوو، بەڵام کتێبەکان ئەگەرچی زیانی زۆریان پێ گەیشت، هەر ماون و ئێستا لە شوێنێکی دیکە ڕاگیراون].

ماوەیەک بەر لە نووسینی ئەم دێرانە هاوڕێی هەمیشە لەدڵمدا، د. هاشمی ئەحمەد زادە پرسیاری لێ کردم کە بۆچی شتێک لەسەر نێوەرۆکی کتێبخانە تایبەتییەکەی د. قاسملوو ئامادە ناکەن؟ ئەمن کە بۆخۆشم دەمێک بوو بیرم لە کارێکی وا دەکردەوە، بڕیارم دا دەستی لێ ببزێوم. هەربۆیە لە بیست و پێنج ساڵەی شەهید بوونی دوکتور قاسملوودا، ئیزنم بە خۆم دا دەرگای ئەو کتێبخانەیە بکەمەوە و دەست بۆ کتێبەکان بەرم. ساتەکانی دەسپێکی ئەو سەردانە بۆ من پڕ بوو لە هەژان. وەک ئەوە وا بوو دەست بۆ کەرەسەیەکی پیرۆز ببەم و پێ بنێمە نێو دیار و دەڤەرێکی ئەفسانەیی، مەملەکەتێک کە لەودا هەستم نەدەکرد میوانێکی نەخوازراو بم، بەڵام هەستم بە بچووکی دەکرد. کتێبەکان بۆنی دوکتور قاسملوویان لێ دەهات، هەر ئەو کتێبانە بوون کە لە ساڵانی سەختی خەباتی شاخدا، بەدەم هارەی تەیارەی دوژمن و هاژەی تاقگەکانی کوردستانەوە، لەنێو چادر و لەژێر کەپرەکاندا، هاوڕێ و هاودەمی کاتە کەمتر ئازاد و ئارامەکانی بوون.
دەتگوت گەلەریی مێژوون، ڕەنگی تێپەڕینی ڕۆژگاریان گرتبوو و دیار بوو سێبەری سەدە و هەزارەیەکی نوێیان بەسەردا کشاوە. پڕ بوون لە سەرەقەڵەمی خۆی و دەسخەتی ئەو نووسەرانەی کتێبەکانیان پێشکەش کردبوو. «تاریکستانی ئەشباح» نەبوو ئەو کتێبخانەیە، چراخانی ئەڕواحی گەش و ڕووناک بوو...

پۆلێنی کتێبەکان

یەکەم کتێب کە سەرنجی ڕاکێشام کتێبێکی ئینگلیسی بوو سەبارەت بە هونەری کتێبخانەداری کە کۆمەڵێک وتاری ڤیلادیمیر ئیلیچ لێنین-ی سەبارەت بە گرینگیی پەرەپێدان بە فەرهەنگی کتێب خوێندنەوە و سیستەمی ڕێکخستنی کتێبخانەکان لە یەکێتیی سۆڤییەت لەخۆ گرتبوو. دەمودەست کەوتمەوە یادی ئەو بەیانییە بەهارییەی قەندیل کاتێک دوکتور قاسملوو لە ماڵی عەبدوڵڵای حەسەن زادە چاوی لە کتێبخانەکەی ناوبراو دەکرد و بابم بە ئیشارە بە من گوتی «ئەوەش کتێبخانەدارەکەمە!». دوکتور قاسملووش لە وڵامدا گوتی: «کتێبخانەداری عیلمە!». ئەوکاتە بۆم پرسیار بوو کە چۆن دەکرێ کارێکی «سادە»ی وەک کتێب ڕاگرتن عیلم بێ و نەمدەزانی کتێبخانەداری لە دنیای پێشکەوتوودا وەک دیسیپلینێکی ئەکادیمی و زانستی ئەژمار دەکرێ.

گەشتێک بەنێو کتێبخانەکەی دوکتور قاسملوودا وێستگە یەک لەدوای یەکەکانی ژیان و خەباتی ئەومان بیر دەخاتەوە و زۆر شتی تازەمان لەبارەی کەسایەتی و بیروباوەڕی ئەو پیاوە سیاسییە کە کتێب خوێنەوەیەکی بەبڕشت بوو، فێر دەکا. هەڵوەستەی ورد و وەردانەوەی بەلەباریی کتێبەکان کۆمەڵێک نیشانەمان سەبارەت بە ڕەگ و ڕیشەی بیرۆکەکانی قاسملوو، و هەوێنی خەون و خولیا و نیگەرانی و

هیواکانی دەخاتە دەســـت. نیشانەگەلێک کە بۆ ئەوە دەبن لەگـــەڵ زانیارییەکانی دیکەی پێوەندیدار بە ڕابردوو و ڕوانگەکانی قاسملوو لە تەنیشت یەک دابنرێن و لە ساغکردنەوەی پازڵی قاسملوودا کەڵکیان لێ وەربگیرێ.

دیارە ئەم کەڵک وەرگرتنە پێویستە زۆر بەپارێزەوە ئەنجام بدرێ، چونکە هەرچەشنە ئاکامگیرییەکـــی خێـــرا و ڕەهـــا لەبـــارەی کاریگەریی تـــەک تەکی کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە لەسەر دوکتور قاسملوو لەجیاتی ئەوەی شوێنهەڵگر بێ دەتوانێ شوێنونکەر بـــێ و بە هەڵەمانـــدا ببـــا، بەتایبەتی ئەگەر ئەوەمان لەبەرچاو بێ کە دوکتور قاســـملوو ڕێبـــەر و سیاســـەتمەدارێکی کردەوەگەرا و واقیعبیـــن و خاوەن خوێندنـــەوەی تایبەت بەخۆی لە ڕووداو و دیـــاردەکان بوو و قەت نەدەچووە ژێر باری گوتاری زاڵ و خانەبەندییە تیئۆرییە پێشتر داڕێژراوەکان.

تەنانەت بڕیاردان لەسەر ئەوە کە هەموو کتێبەکان مســـۆگەر هەڵبژاردەی خۆی یان جێـــگای ســـەرنج و هۆگریی خـــۆی بوون، هەمیشـــە کارێکـــی ئاســـان نیـــە. خاڵێکی ســـەرنجڕاکێش و هەژێنـــەر ســـەبارەت بە ســـاغکردنەوەی پێوەندیی دوکتور قاســـملوو لەگەڵ ئـــەو کتێبانە ئەوەیە کە لەبەر ئەوەی دوکتـــور ســـادقی شـــەرەفکەندی جێگرەوە و لەڕووی سیاســـی و حیزبییەوە میراتگری دوکتور قاســـملوو بوو، بەوێنەی ســـەفەری ژیان و خەبات و گۆڕغەریبیی پێرلاشـــێزیان، کتێبەکانـــی نێـــو کتێبخانەکانیشـــیان دەستلەملانی یەکتر بوون و زۆر جار دەبینین کە کتێبێکی ئەمیان لـــە نێو کتێبخانەکەی ئەویاندا ئارامی گرتووە و نەگەڕاوەتەوە شوێنی خۆی. هەروەهـــا هەژێنەرە کە جار جارە لەو کتێبخانەیەدا تووشـــی کتێبی وا دەبین کە لەپاش مەرگی دوکتور قاسملوو و لەپێوەندی لەگەڵ ئۆدیسەی ژیانی قاسملوودا نووسراون، وەک بـــۆ نموونـــە نامیلکـــەی فەڕانســـەیی «دوکتور قاسملوو، پیاوی ئاشتی و دیالۆگ»، یان نوسخەی ئیسپانیۆلیی کتێبەکەی کارۆل پرۆنهووبێر، بەناوی «خولیا و مەرگی ڕەحمانی کورد».

ســـەبارەت بـــە کتێبەکانـــی دوکتـــور قاسملوو و ئامرازی دەستنیشانکردنی ڕادەی گرینگییان هێندێک نیشانە هەن کە دەتوانن یارمەتیدەر بن. بەشـــێک لـــە بەرهەمەکان ڕێچکە و شوێنەواریان بە ڕوونی لە قسەکانی دوکتور قاســـملوودا وەبەرچـــاو دەکەوێ، لە نووســـینەکانیدا بۆخـــۆی ڕاســـتەوخۆ وەک سەرچاو کەڵکی لێ وەرگرتوون، یا لە کۆڕی دۆســـتان و هاوڕێیانیـــدا زۆر جـــار ئاماژەی پێ دەکردن. پێوەندیی نێـــوان کتێبەکان و دوکتور قاســـملوو و کاریگەرییان لەسەر بیر و خەیاڵی، بێگومان لەو حاڵەتانەشدا ئاسانتر دەدۆزرێتـــەوە کە لەلایەن نووســـەرەکانەوە پێشکەشـــی کراون یان قەدیان شکاوە و جار جارە و لێر و لەوێ یادداشت و سەرەقەڵەمێکی دوکتور قاسملوویان تێدا بەجێ ماوە. زۆر لە کتێبەکان لەســـەر بنەمای تێگەیشتنێک کە دۆستانی دوکتور قاسملوو بەتایبەتی دۆستە بێگانەکانی لە بوارەکانی جێگای ســـەرنجی دوکتور قاســـملوو بوویانە، بـــۆ وی نێردراون. لەنێـــو هەموو کتێبەکانیشـــدا بەنرخترینیان لەڕووی بایەخـــی عاتیفـــی و مێژووییەوە ئەوانەن کە وەختی خۆی دوکتور قاســـملوو بۆخـــۆی دابینی کـــردوون و نیشـــانەی لێ داون. ئـــەو عادەتـــی بوو لە لاپـــەڕەی پێش کۆتایـــی ئەو کتێبانەدا کە بۆی گرینگ بوون و هی خـــودی خۆی بوون بـــە لاتینی و بە خەتێـــک کە کەمێـــک وەک خەتی تەبیبان دەچـــێ دەینووســـی «ڕەحمـــان»، خەتێکی بەژێردا دەکێشا و لە خوارەوەی ئەو خەتەش ڕێکەوتی ڕۆژەکەی دەنووسی.

لەگەڵ ئەوەدا کە بەهـــۆی هەلومەرجی ســـەختی خەبات و ڕاگوێزرانـــی بەردەوامی بنکەی ســـەرکردایەتیی حیـــزب و دژواریی

دەستڕاگەیشتن بە کتێب و سەرچاوەکان لەو سەردەمەدا، ژمارەی سەرجەم کتێبەکان زۆر نیە (چەند سەت جلد)، هەر لە یەکەم ڕوانیندا دەوڵەمەندیی کتێبخانەکە چ لەڕووی زمان و کات و شوێنی چاپی کتێبەکان و چ لەڕووی جۆراوجۆریی بوار و بابەتەکانەوە سەرنج ڕادەکێشێ. بەڵام مەسەلەیەکی گرینگ کە لە هەڵسەنگاندنی ئەو کتێبخانەیەدا دەبێ لەبەرچاوی بگرین ئەوەیە کە ئەو کتێبخانەیە تەعبیر نەک لە هەموو ژیانی فیکریی دوکتور قاسملوو، بەڵکوو تەنیا تەعبیر لە دە ساڵی کۆتایی ژیانی دەکا، ئەگەرچی زۆر کتێبیشی تێدان (بەتایبەتی لەبواری مێژوویی و هزریدا) کە پاش شەڕی دووەمی جیهانی چاپ کراون یان لە شەستەکانی زایینیدا ئەودەم کە دوکتور قاسملوو لە پراگ دەژیا یا لە حەفتاکاندا کاتێک لە پاریس بوو، دابینی کردوون.

چاوخشاندنێک بەو کتێبە دێرینانەی دوکتور قاسملوو لەگەڵ خۆی هێناونیەوە کوردستان و بەگشتی بە سەرجەم کتێبەکان، دوو ئاکامگیریی مانابەخشمان لەبارەی پۆلێنی کتێبەکان دەداتە دەست:

یەکەم، لەگەڵ ئەوە کە دوکتور قاسملوو بە پلەی جیاواز شارەزای نزیک بە دە زمانی زیندووی جیهانی بەتایبەتی ڕووسی و زمانە سلاڤەکان بوو، زیاتر لە حەفتا لە سەدی کتێبەکانی بە زمانی فەڕانسەیین. سەرنجڕاکێشە کە بزانین تەنانەت کتێبەکانی پێوەندیدار بە مارکسیسزم- لێنینیزمیش کە دوکتور قاسملوو لە گەنجێتیدا پەیدای کردوون و ڕایگرتوون، زۆربەیان بە زمانی فەرەنسین. لەنێو زمانەکانی دیکەدا کوردی و فارسی بە پلەی دووەم، زمانە سلاڤەکان بە پلەی سێهەم، ئینگلیزی بە پلەی چوارەم، عەرەبی و ئاڵمانی بە پلەی پێنجەم دێن و تاق و لۆقیش کتێب بە زمانی تورکی وەبەرچاو دەکەوێ. هۆی باڵادەستیی زمانی فەڕانسەیی لەم کتێبخانەیەدا تەنیا بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە لەو ساڵانەدا کە ئەو کتێبخانەیە شکڵی گرتووە زۆربەی ئەو بیانییانەی بەمەبەستی ڕۆژنامەوانی یا بۆ یارمەتیی پزیشکی و ئینسانی سەردانی کوردستانیان کردووە فەڕانسەیی بوون، یا ئەوە کە فەڕانسە وێستگەی یەکەم و سەرەکیی سەفەرەکانی دوکتور قاسملوو بۆ دەرەوەی وڵات بوو. بەڵکوو ئەو مەسەلەیە پێش هەموو شتێک بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە هەر لە بنەڕەت ڕا زمانی فەڕانسەیی لە دنیای مەعریفیی دوکتور قاسملوودا جێگەی یەکەم یا هەر نەبێ ڕیزی یەکەمی هەبوو. کاریگەریی زمانی فەڕانسەیی بەسەر زمانی بیرکردنەوە و ئاخاوتنی دوکتور قاسملووەوە تەنانەت ئەو کاتەی بە کوردی یا بە فارسیش قسەی دەکرد بە ڕوونی دیار بوو، ئەگەرچی ئەو کاریگەرییە نەدەگەیشتە ڕادەی کاریگەریی هەمان زمان لەسەر مێکانیزمی بیر و دەربڕینی دوکتور شەرەفکەندی، و زانستی کەلامی دوکتور قاسملوو شوێنەواری ڕەوانبێژییانەی زیاتر لە زمانێکی سەرەکیی پێوە دیار بوو.

دووەم، لەگەڵ ئەوەدا کە بواری پسپۆڕیی ئەکادیمیی دوکتور قاسملوو ئابووری بوو، بە تاق و لۆق کتێبێک لەو کتێبخانەیەدا هەڵدەکەوێ کە پێوەندیی بە زانستی ئابوورییەوە هەبێ (بۆ نموونە یەک لەو تەنیا دوو کتێبە تورکییەی باسی ئابووریی کوردستانی تورکیە دەکا یان چاپی تورکیی نامیلکەیەکی خۆی سەبارەت بە کوردستانی ئێران کە بە یادداشت و سەرەقەڵەمەکانی نێوەوەی ڕا دیارە دوکتور قاسملوو زۆر لە چاپ و وەرگێڕانەکە ڕازی نیە). لەلایەکی دیکەوە، ئەگەرچی دوکتور قاسملوو لەڕووی تیئۆری و فەلسەفەی سیاسییەوە هۆگر و هەڵگری چەمکە هزرییەکان بەتایبەتی لە مەکتەبی مارکسیستیدا بوو، کەچی کتێبە فیکری و ئیدئۆلۆژیکەکان کەمترین

جێگەیان لەو کتێبخانەیەدا بەنسیب بووە و بە پەنجەکانی هەردوو دەست دەژمێردرێن.

زۆربەی هەرە زۆری کتێبەکان پەیوەندییان بە مەسایلی ژیئۆپۆلیتیک و سیاسەتی دەرەوە و ململانەی زلهێزەکان و کێشەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستەوە هەیە. کەموکوڕییەکانی سۆسیالیزمی مەوجوود و پێویستیی ڕیفۆرم، ئەحزابی چەپی دنیا و سۆسیال دێموکراسی، مێژووی جیهان بەتایبەتی ئینقلابەکان، بیۆگرافی و بیرەوەریی سیاسەتمەدارانی ناسراو، کێشە و پێوەندییەکانی جیهانی سێهەم، ڕۆژهەڵاتناسی و مێژووی ئێران، کوردۆلۆژی، مافی مرۆڤ، تیرۆریزم، خەباتی پارتیزانی و تاکتیکە نیزامییەکان بوارەکانی دیکەی کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە پێک دێنن. بێگومان لەو کتێبخانەیەدا ژمارەیەکی زۆر کتێب و بەرهەمی ئەدەبیش (چ لەبواری ڕۆمان و شێعری بێگانە بەتایبەتی فەرەنسی و چ لەپێوەندی لەگەڵ زمان و ئەدەبیاتی کوردیدا) وەبەرچاو دەکەون. هەروەها سەرنجڕاکێشە کە بزانین لە تەواوی ئەو کتێبخانەیەدا تەنیا یەک دانە کتێب لەپێوەندی لەگەڵ ئایین و ئایینناسیدا هەیە کە ئەویش پێوەندیی بە تیئۆلۆژیی ڕزگاریی مرۆڤەوە هەیە.

هەمووی ئەمە بە مانای بێمەیلی و گرینگی نەدانی چیدیکەی دوکتور قاسملوو بە پسپۆڕییە ئەکادیمییەکەی خۆی و بەگشتی بە بواری فیکر و تیئۆری نیە. بەڵکوو مانای ئەوەیە کە کتێبخانەکەی ساڵانی دوایی ژیانی دوکتور قاسملوو ڕەنگدانەوەی هەلومەرجی سیاسیی ئەوکات و پێویستییە مەعریفییەکانی ئەو لەو سەردەمەدا بووە. بە کورتی دەتوانین بڵێین کە ئەو کتێبخانەیە کتێبخانەی عەمەلیی سیاسەتمەدارێکی عەمەلگەرایە کە لەو دوایین قۆناغەی ژیان و خەباتیدا کە قۆناغی هەرە پڕشنگدار و درەوشاوەی بوو، ئەوەندەی سەرنجی دەدایە پرسەکانی بواری سیاسەتی واقیعی و خەباتی بەکردەوە، ئەوەندە خۆی بە بابەتە تەنیا فیکری و تیئۆرییەکانەوە خەریک نەدەکرد.

سەبارەت بە نێوەرۆکی کتێبەکانی هەر کام لەو بوارانەی باس کران، لەگەڵ ئەوە کە کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە بەپێی بوار و بابەت پۆلێن و ڕەدیف نەکراون، بەڵام دەتوانین بۆ مەبەستەکانی ئەم وتارە کتێبەکانی هەرکام لە بوارە ئاماژە پێ کراوەکان وەسەریەک بخەینەوە و نموونەی ماناداریان لێ بێنینەوە.

بواری هزر و ئیدئۆلۆژی

هەروەک باسمان کرد و ئاماژەمان بە هۆیەکەشی کرد، ژمارەی ئەو کتێبانەی نێو ئەم کتێبخانەیە کە نێوەرۆکێکی تەنیا هزری و ئیدئۆلۆژیکیان هەیە لەچاو ئەوە کە دەکرێ زائیرێک پێش کردنەوەی دەرگای کتێبخانەکە پێشبینیی بکا، یەکجار زۆر کەمە. لێرەدا یەک دوو کتێبی بیرمەندی لیبراڵ و نەیاری سەرسەختی تۆتالیتاریسم، ڕێمۆن ئارۆن (وەک «پەنجا ساڵ بیرکردنەوە سیاسی»یەکەی و دوایین بەرهەمە تەواونەکراوەکەی ژیانی لەسەر ئەزموونی کۆتایی سەدە) – هەر ئەو کەسە کە لەو شوێنەدا کە مارکس ئایینی بە «ئەفیۆنی خەڵک» لە قەڵەم دەدا، ئەو مارکسیسزمی بە ئەفیۆنی ڕووناکبیران دەزانی- لەگەڵ کۆمەڵێک کتێبی پێوەندیدار بە پرەنسیپەکانی مارکسیزم-لێنینیزم کە پاش شەڕی دووەمی جیهانی بە زمانی فەڕانسەیی لە پێکەن چاپ کراون (وەک «دەوڵەت و ئینقلاب» و «ئابووری و سیاسەت لە سەردەمی دیکتاتۆریی پرۆلتاریادا»ی لێنین و «پرەنسیپەکانی کۆمۆنیزم»ی ئێنگلس و «ئەنترناسیۆنالی چوارەم»ی ترۆتسکی) تێکەڵی یەکدی بوون. هەر لەو بوارەدا کۆمەڵێک سەرچاوە کە لە ڕۆڵی فاکتەری نەژادی و جێگە و پێگەی

نەتەوە لە تیئۆریی مارکسیستیدا دەکۆڵنەوە (بۆ نموونە توێژینەوەکانی ئامادۆ بۆردیگا و فرانسوا ماسپیرۆ)، هەروەها هێندێک سەرچاوە کە سەرنج دەدەنە مەرام و ڕوانگەکانی مارکسیستەکانی جیهانی سێهەم (بۆ نموونە گۆڤارێکی مارکسیستەکانی ئەفریقا و ڕاپۆرتێک سەبارەت بە فێستیڤاڵی جیهانیی لاوان لە دیدی وەفدی ڕێکخراوەکانی وڵاتانی دۆستەوە) سەرنج ڕادەکێشن.

بەڵام ئەوەی لەو بوارەدا باڵادەستە نەک لایەنی تیئۆریی مارکسیزم-لێنیزم، بەڵکوو لایەنە عەمەلی و مەیدانییەکەی وەدیهێنان و جێبەجێکردنی ئەو بیروباوەڕە و واقیعییەتی سیستمی کۆمۆنیستی لە سەدەی بیستەمدایە. زۆربەی بەرهەمەکانی پێوەندیدار بەو پرسەش لەو کتێبخانەیەدا ئامانجیان ئەوەیە کە وێڕای شیکردنەوەی سیستمی سیاسی و ئابووریی یەکێتیی سۆڤیەت، سەبارەت بە نیشانەکانی ڕزین و هۆکارەکانی زەواڵی سۆسیالیزمی مەوجوود هۆشیاری بدەنە خوێنەر. لێرەدا بۆ نموونە ئەم تیترانەمان دێتە بەرچاو: «دەسەڵاتی قەبزەکراو لە یەکێتیی سۆڤیەت» لە نووسینی هێلێن کارێر دانکۆس، «مافیا لە شووروەوی» لە نووسینی ڤێرژینی کوولۆدۆن، یا «نامەکانی میخائیل یەفیمۆڤ» سەبارەت بە دۆخی خراپی مافی مرۆڤ لەو وڵاتەدا. بێگومان بەشێک لە سەرچاوەکانی ئەم هۆشیارییە مێژووییە کە دوکتور قاسملوو لە ناوچەی ئێمەدا یەکەم کەس و تا ماوەیەکی زۆر تاقانە ڕێبەری سیاسی بوو ئازایەتیی ئەوەی هەبوو بە ئاشکرا بیڵێ و ئاکامگیریی بەکردەوەی لێ وەربگرێ، سەرچاوەی ڕەسمیی خودی دەسەڵاتی سۆڤیەتین، لە بەڵگەنامەکانی کۆنگرەی بیستەمی حیزبی کۆمونیستی سۆڤیەتەوە لە ساڵی ١٩٥٦ (کە لەودا مەودا دانانی خرووچێف لەگەڵ ستالینیزم ئەفسانەی «هەرگیز هەڵنەکردنی سۆسیالیزمی عیلمی وەک وڵامی موعەممای تاریخ»ی تێک شکاند) ڕا بگرە تا ڕیفۆرمخوازییە چارەنووسسازەکەی گۆرباچێف —«پێرێسترۆیکا، ڕوانینێکی نوێ لە وڵاتەکەمان و لە جیهان» (چەندین نوسخەی هەمان چاپ لە کتێبخانەکەدا هەیە)- و بەڵگەنامەکانی کۆنگرەی نوێنەرانی گەلی سۆڤیەتی لە ١٩٨٩ کە ناوبراو وەک ئامرازێکی نیهادی بۆ شەرعیەت پێدان و جێبەجێکردنی پرۆژە ڕیفۆرمیستییەکەی خۆی دروستی کردبوو.

لەگەڵ ئەوە کە کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە بەپێی بوار و بابەت پۆلێن و ڕەدیف نەکراون، بەڵام دەتوانین بۆ مەبەستەکانی ئەم وتارە کتێبەکانی هەرکام لە بوارە ئاماژە پێ کراوەکان وەسەریەک بخەینەوە و نموونەی ماناداریان لێ بێنینەوە

ئەگەر کتێبخانەدارێک لە چەشنی ئەوەی دوکتور قاسملوو لە بەیانییە بەهارییەکەی قەندیل مەبەستی بوو، کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە ڕێک بخاتەوە، پاش ڕیزکردنی سەرچاوەکانی سەرەوە، بەشێوەیەکی لۆژیکی ئەو کتێبانە دادەنێ کە باسی ئەلترناتیڤە مەوجوودەکەی دیکەی ڕۆئیای یەکسانیی مرۆڤ لەو سەردەمەدا دەکەن. لە کتێبخانەی ئەو پیاوەدا کە لە جەرگەی خەباتی قورسی چەکداریدا حازر بوو بۆ چەسپاندنی «سۆسیالیزمی دێموکراتیک» لە پرۆگرامی حیزبەکەیدا تێچووی گەورەی تەشکیلاتی تەحەمول بکا، کۆمەڵێک سەرچاوەی خوێندراوە و کارلەسەرکراو سەبارەت بە «ئۆرۆکۆمۆنیزم» (کۆمۆنیزمی ئورووپایی) و ئەزموونی سۆسیالیست و سۆسیال دێموکراتەکانی بلۆکی ڕۆژئاوا (بۆ نموونە کتێبێکی کارل کۆرش دامەزرێنەری مارکسیزمی ڕۆژئاوایی و کتێبێکی

سانتیاگۆ کاریلۆ سکرتێری گشتیی پارتی کۆمونیستی ئیسپانیا) سەرنج ڕادەکێشن. دیارە لەو نێوەدا پرۆژەی سۆسیالیستەکانی فەڕانسە لە هەشتاکان و باس و خواسی نێو کۆنگرەکانی پارتی سۆسیالیستی فەڕانسە (بەتایبەتی کۆنگرەی «ئێپینە» کە کۆنگرەی یەکگرتنی بەرەی چەپ لە فەڕانسە و سەکۆی سەرکردایەتیی فرانسوا میتران بوو) جێگایەکی دیارتریان هەیە. چڵەپۆپەی ئەم کۆمەڵە سەرچاوەیەش ئەو کتێبانەی نێو کتێبخانەکەن کە لە ڕێگەی شیکردنەوەی سیستمی پارێزگاریی کۆمەڵایەتی لە ئورووپای کاپیتالیستی و دەوڵەتی ڕیفاهی لە سکاندیناوییەوە، پۆتانسیەل و هەر ئەودەم سنوورەکانی سۆسیال دێموکڕاسی دەخەنە ڕوو.

مێژوو

بە هۆگری و هەگبەیەکەوە کە دوکتور قاسملوو لەبواری مێژوودا هەیبوو، سروشتییە کە کتێبەکانی ئەم بوارە جێگەیەکی گرینگیان لە کتێبخانەکەیدا بۆخۆیان داگرتبێ. لێرەدا مێژووی نوێی جیهان بە قەڵەمی هەریەک لە ڤیکتۆر ئالێکساندرۆڤ و مارک فێرۆ و جەواهیر لەعل نەهرۆ دیدێکی بەستێن ناسانە و تەنانەت دەروونناسانەی سیاسی بۆ مێژوومان دەدەنە دەست. هەروەها مێژووی ئینقلابەکانی جیهان بەتایبەتی ئینقلابی فەڕانسە سەرنج ڕادەکێشن. لە کتێبێکی ئالبێرت سابوولدا لەو بارەوە هەموو ئەو شوێنانەی کتێبەکە کە باسی هەڵوێستی هێزە نەریتییەکانی کۆمەڵگای ئەودەمی فەڕانسە بەتایبەتی کلیسا و ئەشرافیەت لە کاتی شۆڕشی فەڕانسەدا دەکەن بە قەڵەم (میداد)ێکی کاڵ خەتیان لەبن کێشراوە و ئیشارە کراون. هەر لە فەڕانسە، سەبارەت بە ڕاپەڕینی مانگی مای ۱۹۶۸ی ئەو وڵاتە کە لەسەر بەستێنێکی سیاسی-کۆمەڵایەتی و لەڕاستیدا بەدژی کۆمەڵگای نەریتی و بۆ ئازادیی زیاتر و شل کردنەوەی کۆت و بەندە کۆمەڵایەتییەکان بەڕێوە چوو، چەند سەرچاوەیەک لەو کتێبخانەیەدا دەبینرێ. لەسەر شۆڕشی ۱۹۷۹ی ئێرانیش چەند کتێبێک سەبارەت بەو ئینقلابە لە دیدی ئورووپاییەکانەوە وەک کتێبی «خومەینی، ئینقلابی خیانەت پێکراو» لە نووسینی ژان پیەر پیشار و کریستیان دۆلانوا دەبینرێ.

هەر لەبواری مێژووییدا زۆر بیۆگرافی و ئۆتۆبیۆگرافیی کەسایەتییە سیاسییە ناودارەکانی جیهان لە کتێبخانەکەی د. قاسملوودا وەبەر چاو دەکەون. لێرەدا ژیان و بەسەرهاتی ستالین و تیتۆ و چەند جڵد داستانی ژیانی مووسۆلینی بە قەڵەمی ئاندرێ بریسۆ کە خاتوونێکی ئێرانی بەناوی پەریچێهری سابیتی «بە ئاواتی سەرکەوتنی خەباتی گەلی کورد و ڕزگاریی میللەتی ئێران لەم ڕۆژگارە تاڵ و خەمناکە» پێشکەشی بە دوکتور قاسملووی کردووە لەگەڵ بیرەوەرییەکانی مارشاڵ ڤاسیلێفسکی قارەمانی شەڕی ستالینگراد و بیرەوەرییەکانی هێنری کیسینجێر بوونە ماڵاوسێی یەکتر. بەڵام دیسان فەڕانسە بەشی شێری وەبەر کەوتووە : جگە لە بیۆگرافی و بیرەوەرییەکانی ژەنراڵ دوگۆل و فرانسوا میتران (بە قەڵەمی خۆی لەژێر ناوی «مێشەنگوین و ئەندازیار» کە مانیفێستی وی بۆ فەتحی دەسەڵات لەپێناوی وەدیهێنانی ئیدئالەکان و لەسەر بنەمای بیروباوەڕە)، هێندێک لە سەرچاوەکان باسی ژیان و خەباتی کەسانی لە ناوچەی ئێمەدا کەمتر ناسراو دەکەن، وەک ژۆرژ کلێمانسۆ سەرۆک وەزیری سەرەتای سەدەی بیستی فەڕانسە کە سەرسەختانە داکۆکیی لە جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت کردبوو و لە کۆمەڵگای دژە یەهوودی ئەوسادا ئازایانە داکۆکیی لە کاپتن دریفووز-ی بە ڕەگەز جوولەکە کردبوو کە بە ناهەق تۆمەتبار کرابوو

که خیانەتی بە وڵات کردووە، هەروەها پیەر مەندێس فرانس گەورە سیمای کۆمارەکانی سێهەم و چوارەمی فەڕانسە کە وڵاتەکەی لە ڤیەتنام هێنابووە دەر. ئەم کتێبە کە پزیشکێکی فەڕانسەیی بەناوی ڕۆنی ڕووزۆ لەبری پێشکەشی بە فەڕانسەوی لەسەری نووسیوە «خۆڕاگری.. خۆڕاگری.. خۆڕاگری!» و ئادرەس و ژمارە تەلەفونی خۆی لە مارسەی بۆ بەجێ هێشتووە، یەکێک لەو ئاخرین کتێبانەیە کە دوکتور قاسملوو خستوویەتە نێو کتێبخانەکەیەوە.

بەڵام هەژێنەرترین و ڕەنگە بەنرخترین کتێبی ئەم بەشە کتێبێکە بەناوی «پیاوێکی جیاواز» بە قەڵەمی ژێل پێرۆ کە بەسەرهاتی هانری کوریەل دەگێڕێتەوە کە خەباتگێڕێکی جوولەکەی کۆمۆنیست و لایەنگری جیهانی سێهەم بوو و لە هێندێک وڵاتی عەرەبی وەک میسر و ئەلجەزایر نەخشی داکۆکیکارانە لە گەلانی ژێردەستەی نواندبوو. هانری کوریەل کە لە سەردەمێکدا کە کەس بیری لە شتی وا نەدەکردەوە هەوڵی دەدا فەلەستینیەکان و ئیسرائیلییەکان پێک بێنێ هەتا کێشەی خۆیان لەڕێگەی ئاشتیخوازانەوە چارەسەر بکەن، ساڵی ١٩٧٨ لە پاریس تێرۆر کرا. کاتێک ڕۆژهەڵاتناس و کورددۆستی فەڕانسەیی مەدام جۆیس بلۆ لەسەر ئەم کتێبە دەنووسێ «پێشکەش بە عەبدولڕەحمان، لەگەڵ سۆز و لایەنگریی سەرسەختانەم بۆ خەباتی پیرۆزی»، بێگومان فکری بۆ ئەوە نەدەچوو کە ڕۆژێک چەند سەت کیلۆمیترێک ئەولاتر دوکتور قاسملووش هەر بەدەم خەونی ئاشتییەوە تێرۆر دەکرێ.

کێشەکانی جیهانی سێهەم

کێشەکانی جیهانی سێهەم تەوەرێکی دیکەی خوێندنەوەکانی دوکتور قاسملوو بووە. ئەگەر بەشێک لە بەرهەمەکانی ئەم تەوەرە سەرنج دەدەنە دڕدۆنگی و نایەکسانییەکانی نێوان وڵاتانی باکوور و وڵاتانی باشوور (بۆ نموونە کۆمەڵێک سەرچاوە سەبارەت بە بزوتنەوەی وڵاتانی بێلایەن، گۆڤاری فەڕانسەیی «دوو جیهانەکە» یان کتێبی «بێزاریی مەینەتبەشان لە نەزمی جیهانی» لە نووسینی ژان زیگلەر سیاسەتمەدار و کۆمەڵناسی بەناوبانگی سویسی و لایەنگری بەجیهانیبوونێکی دیکە)، ئەوانەی دی زۆرتر باسی نالێکی و دینامیزمە نێوخۆییەکانی وڵاتانی جیهانی سێهەم دەکەن کە لێرەدا سەبارەت بە دنیای عەرەب و ئەگەری شۆڕش و نوێبوونەوە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەرهەمی نووسەرانی وەک محەممەد حوسێن هەیکەل و سەبارەت بە ئەفغانستانیش کۆمەڵێک سەرچاوەی وەک چەند ژمارەی تایبەتیی «گۆڤاری سەردەمە تازەکان»ی ژان پۆل سارتر و کتێبی «لە قەفەسی ورچدا»ی ڕۆژنامەوانی فەڕەنسیی بەبارمتەگیراو لە ئەفغانستان ژاک ئابووشار دەبینرێن. ئەمریکای لاتینیش لەنێو ئەو کتێبانەدا جێگەیەکی دیاری هەیە، بۆ نموونە کتێبی «ڕەگە هەڵدراوەکانی ئەمریکای لاتین» ی ئێدوارد گالیانا و «گڕکانی نیکاراگوا» کە خاتوونی ڕۆژنامەوان گلۆریاتۆنیا هێنریکیز (کە لەگەڵ کارۆل پرۆنهووبێر لە یەک دەوراندا د. قاسملوویان ناسیوە) بە دوو زمانی ئیسپانیایی و فەڕانسەیی لەسەری نووسیوە «بەڕێز قاسملوو! خەباتی گەلان بۆ ڕزگاری سنوور ناناسێ، مەگەر نا؟!».

ڕۆژهەڵاتناسی و کوردۆلۆژی

بوارێکی دیکەی زۆر بەرجەستە لەنێو کتێبەکانی دوکتور قاسملوودا ڕۆژهەڵاتناسییە. دوکتور قاسملوو جیا لەوە کە پێوەندیی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆژهەڵاتناسانی ناسراوی جیهان هەبوو و ئەوەشی کردبووە بەستێنێک بۆ ڕاکێشانی سەرنج و پشتیوانیی

فەرهەنگییانی دنیای دەرەوە بۆ لای مەسەلەی کورد، بۆخۆیشی لە نیوەی دووەمی حەفتاکانی زایینیدا لە ئەنستیتۆی زمان و شارستانییە ڕۆژهەڵاتییەکانی پاریس مامۆستا بوو و بوونی چەند ژمارەیەک لە بوڵتەنەکانی ئەو ئەنستیتۆیە لەنێو کتێبخانەکەدا ئەو دەورەیە لە ژیانی ئەکادیمی و فەرهەنگیی دوکتور قاسملوومان وەبیر دێنێتەوە. لێرەدا هەروەها زۆر کتێب و سەرچاوە سەبارەت بە ئێرانناسی و خولیای فەڕانسەوییەکان بۆ ئیسفەهان دەبینرێ (بۆ نموونە «بەرەو ئیسفەهان»ی پیەر لۆتی و «ئیبن سینا یا ڕێگای ئیسفەهان»ی ژیلبێر سینۆوێ).

بەڵام زۆربەی بەرهەمەکان لێرەدا کوردۆلۆژی بە زمانەکانی بیانی بەتایبەتی فەڕانسەیی دەگرنەوە. لەسەر کتێبەکەی کریس کۆچێرا (بزوتنەوەی نەتەوایەتیی کورد)، ئەدیبی کوردی تورکیە، مەمۆ یەتکین کە بەپێی زانیارییەکانی کاک حەسەنی قازی لەو سەردەمەدا کە لە لەهەستان ژیاوە د. قاسملووی ناسیوە و لەبواری کوردۆلۆژیدا خاوەنی کتێبخانەیەکی بەنرخە، ساڵێک پێش شۆڕشی گەلانی ئێران بە ڕێنووسی لاتینی بۆ د. قاسملووی نووسیوە «بوهار هاتیە سەر چیایێ وەلاتێ من. تو مامۆستایێ من، کال و کەکێ من! ل سەر وێ چیای گولەکی.. هێڤیدارم کو بوهارێ دێ درێژ و شاد ببە بۆ گەلێ مەی کورد». تێزەکەی عیسمەت شەریف وانلی لەسەر کوردستانی عیراق، بیرەوەرییەکانی نورەدین زازا، کۆمەڵێک دەقی ئەدەبی و فۆلکلۆریی کوردی هەڵبژاردەی جۆیس بلۆ لەژێر ناوی «بیرەوەریی کوردستان»، سیاحەتنامەی ئەولیای چەلەبی کە مامۆستای نەمر سەعید ناکام پێشکەشی د. قاسملووی کردووە، شەڕەفنامە، کتێبەکەی حەسەن ئەرفەع لەسەر مێژووی کوردەکان کە دوکتور قاسملوو لە «چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی»دا لە ڕیزی ئەو دەگمەن سەرچاوانەدا کە لە کۆتاییی کتێبەکەدا هێناونی ناوی بردووە، و نامیلکەیەک بە زمانی تورکی لەسەر کوردستانی ئێران لە نووسینی خودی د. قاسملوو کە ناوبراو لە زۆر شوێن ئیشارەی پرسیار و پەراوێزی بۆ نووسیوە، لەو کتێب و سەرچاوانەن کە لەو بەشەدا دەبینرێن.

هەر لێرەدا کتێبێکی فەڕانسەیی لە نووسینی کریستیان مۆر بەناوی «کوردەکانی ئەمڕۆ» لەو بارەوە سەرنج ڕادەکێشێ کە بەرگەکەی بریتییە لە نیگارێکی دەستکرد کە لەودا د. قاسملوو بە جلوبەرگ و جەمەدانەی کوردییەوە لەپێش گوندێکی کوردستان ڕاوەستاوە. دڵنیام ئەوانەی دژایەتیی د. قاسملوویان لەگەڵ فەردپەرەستی و ئایکۆن سازی لە کەسایەتییە سیاسییەکان لەبیرە، بە دیتنی بەرگی ئەو کتێبە کەمێک سەریان سوور دەمێنێ.

پێوەندیی نێودەوڵەتی و ژیئۆپۆلیتیک

وەک ئاماژەی پێ کرا، ئەو بوارەی زۆرترین ژمارە لە کتێبەکانی نێو کتێبخانەکەی بۆخۆی تەرخان کردووە بواری ژیئۆپۆلیتیک و پێوەندیی نێودەوڵەتی و ململانێ جیهانی و ناوچەییەکانە. لەو بەشەدا سەرچاوەکانی پێوەندیدار بە شەڕی سارد و ڕکابەریی سیاسی و نیزامیی ئەمریکا و شووڕەوی و جێگە و پێگەی ئورووپا لەو نێوەدا زۆر بەرجەستەیە کە لەو بارەوە بەرهەمی پسپۆڕانی وەک برێژینسکی ڕاوێژکاری بە ڕەچەڵەک لەهەستانیی جیمیی کارتێر بۆ ئەمنیەتی میللی و ڕێژیس دوبرێ کە ڕابردوویەکی لەگەڵ شۆڕشی کووبادا هەبوو و دواتر بوو بە ڕاوێژکاری فرانسوا میتران، وەبەرچاو دەکەون. هەر لەو بوارەدا کتێبی «لەنێو نهێنیی شازادەکاندا» سەرنج ڕادەکێشێ کە بریتییە لە وتووێژی ڕۆژنامەوانی بەناوبانگی فەڕانسەیی کریستین

ئۆکرەنت لەگەڵ بەرپرسی پێشووی سرویسە نهێنییەکانی فەڕانسە. کریستین ئۆکرەنت هەمان ئەو خانمەیە کە دوایین وتووێژی تەسویریی لە زیندان لەگەڵ ئەمیر عەباسی هووەیدا ئەنجام دا و پێش هێرشی هاوپەیمانەکانیش بۆ سەر عیراق لە ژانویەی ١٩٩١دا وتووێژی لەگەڵ سەدام حوسێن کرد. ئەو کە دووەمین هاوژینی بێرنارد کوشنێریشە، لەسەر کتێبەکە بۆ دوکتور قاسملووی نووسیوە «پێشکەش بە دۆستمان عەبدولڕەحمان، چونکە ئەویش یەک لەوانە!» (واتە یەکێک لە شازادەکانە؛ مەبەستی ئەوەیە یەکێک لە گەورە پیاوانی ئەم جیهانەیە). هەروەها ژمارەیەکی زۆر گۆڤار و سەرچاوەی گشتگیری پێوەندیدار بەو بوارە وەک گۆڤاری ئەنستیتۆی توێژینەوەی ستراتژیکی فەڕانسە و چەندین ژمارەی ساڵنامەی ڕۆژنامەی لومۆند سەبارەت بە بارودۆخی سیاسیی جیهان و ئەتڵەسەکانی ژیئۆپۆلیتیک کە ژێراڕ شالیان لەسەر یەکێکیانی نووسیوە «ئەو ئەتڵەسە کە پێشکەشە بە هێلێن و ڕەحمان باسی شتگەلێک دەکا کە ئەوان لێی شارەزان»، لەم کتێبخانەیەدا دەبینرێن. هەر لەو بەشەدا کۆمەڵێک سەرچاوەی تایبەت بە لێکدانەوەی کێشە ناوچەییەکانیش بەتایبەتی شەڕی ئێران و عێراق و ئانالیزی نیزامیی ئەو شەڕە و دوورەدیمەنەکانی یەکلابوونەوەی وەبەرچاو دەکەون (بۆ نموونە کتێبێکی پاولا باڵتا بەناوی «ئێران و عیراق، شەڕێکی پێنج هەزار ساڵە» و ئێنسایکلۆپیدیای چەند جڵدیی ئەو شەڕە بە زمانی عەرەبی).

شەڕ

هێلێنا کروولیش (نەسرین قاسملوو) لە کتێبەکەی خۆی بەناوی «ئورووپاییەک لە سەرزەمینی کوردەکان»دا دەنووسێ دوکتور قاسملوو قسەیەکی ئاندرێ مالرۆی لەسەر کوتە کاغەزێک نووسیبۆوە کە دەڵێ «شەڕم پێ خۆش نەبوو، بەڵام شەڕم کرد». لە کتێبخانەی ئەو ڕووناکبیرە بەفەرهەنگ و پەروەردەیەی ئورووپادا کە بەبێ ئەوەی هەرگیز لەژیانیدا کاری نیزامیی کردبێ دەبوو ڕێبەرایەتیی بزوتنەوەیەکی بەربڵاوی چەکدارانە بکا، بەشێوەیەکی لۆژیکی تووشی هێندێک کتێب و نامیلکە سەبارەت بە بواری شەڕ و خەباتی پارتیزانی بووم. کتێبێک کە لەو تەوەرەدا لە هەموویان زیاتر سەرنجی ڕاکێشام لەبارەی گاریبالدی، ڕێبەری سیاسی و نیزامیی سەدەی نۆزدەی ئیتالیاوە نووسراوە کە لەوێدا د. قاسملوو چەند شوێنێکی کتێبەکەی ئیشارە کردووە و خەتی لەبن کێشاون. بۆ نموونە لە لاپەڕە ٢٥٨ی کتێبەکەدا ئەو ڕستەیە کە دەڵێ «گاریبالدی بۆی گرینگ بوو کە سەرکردایەتیی جۆرە هێزێک بکا کە تەواو لەگەڵ ئامانج و ستراتژییەکەی خۆی یەک بگرێتەوە». لە لاپەڕە ٣٠ی هەمان کتێبدا ئەو خوێنەرەی لە هەر باخچەیەیەک گوڵی خۆی دەچنی خەتی لەبن ئەو شوێنە داوە کە دەڵێ «ئەو کاتە لە ئیتالیا بە زیندانیانی سیاسییان دەگوت کاربۆناری». کۆمەڵێک کتێب و نامیلکەی دیکە هەر لەبواری تاکتیکەکانی شەڕی پارتیزانی وەک «شەڕە شۆڕشییەکان»ی کۆلۆنێل گابریەلی ئەمریکایی و «هونەری شەڕ»ی ژەنراڵ سۆن تزووی چینی و کۆمەڵە ڕاپۆرتێک لەسەر موقاوەمەتی ئەفغانییەکان لەریزی ئەو کتێب و نامیلکانەدان کە تاوتوێی پارامێترەکانی شەڕی پارتیزانی دەکەن.

هاوار و هانای ئینسانی

بەڵام ئەو سەردارەی حازر نەبوو چەک بە جەنگاوەرەکانی دابنێ و هەمیشە ورەی وەبەر

پێشمەرگەکان دەنا کە هەتا دروستبوونی هەلومەرجی چارەسەری سیاسی درێژە بە خەبات و خۆڕاگریی چەکدارانە بدەن، قەت شەڕی وەک حاڵەتێک چاو لێ نەدەکرد کە لەودا هەموو ڕەفتارێک ڕێگەپێدراو بێ. بەمجۆرەیە کە لە لاپەڕە ١٥٩ی کتێبەکەی گاریبالدیدا د. قاسملوو خەتی لەبن ئەو شوێنەش داوە کە باسی شەڕی سۆلفێرینۆ دەکا کە چلۆن باوکی قانوونی بەشەردۆستی، هانری دونان، پاش دیتنی گیان دەرچوونی بریندارانی شەڕ، هاتۆتە سەر ئەو قەناعەتە کە پێویستە چوارچێوە و ڕێساگەلێک بۆ ئەوە دابنرێ کە لە مەیدانی شەڕدا ئینسانیەت وەبەرچاو بگیرێ. جگە لەمەش، لەنێو کتێبەکاندا زۆر جار تووشی نوسخەکانی کۆنڤانسیۆنەکانی ژنێڤ و ڕاگەیاندراوی جیهانیی مافی مرۆڤ (چاپی لیبراسیۆن) و ڕاپۆرتەکانی ئامنێستی ئەنترناسیۆنال و زۆر سەرچاوەی دیکەی پێوەندیدار بە مافی مرۆڤ و قانوونی بەشەردۆستی دەبین.

هەر لەبواری هاوار و هانای ئینسانیدا دوو کتێبی وەزیری دەرەوەی پێشووی فەڕانسە و دۆستی ناسراوی گەلی کورد، بێرنارد کوشنێر وەبەرچاو دەکەون. یەکەمیان پێش شەهید بوونی د. قاسملوو، د. کوشنێر لەگەڵ ماریۆ بێتاتی (پرۆفسۆر لە زانکۆی «پانتیۆن-ئەساس»ی پاریس) سەبارەت بە «ئەرکی دەستێوەردانی مرۆیی» نووسیویەتی و چوار پزیشکی فەڕانسەیی هەرکامەیان لە گۆشەیەکی لاپەڕەی یەکەم پێشکەشیان بۆ د. قاسملوو لەسەر نووسیوە. یەکیان دەڵێ «ئەم مەئمووریيەتە داستانێکی ڕاستەقینە بوو. سپاس کە دەرفەتت پێداین گەلەکەت بناسین و خۆشمان بوێ». یەکی تریان دەنووسێ «ئەم مەئمووریيەتە جارێ هەر لە نیوەیدایە، بەڵام هەر لە ئێستاوە دەزانین کە قەت لەبیرمان ناچێتەوە». کتێبەکەی دیکەی کوشنێر لەژێر ناوی «نەهامەتیی ئەوانی دیکە» دوای مەرگی قاسملوو نووسراوە و نووسەر چاپی کتێبەکەی پێشکەش بە «عەبدولڕەحمان قاسملوو و سەید بەهائەدین مەجرووح» کردووە. بەهائەدینی مەجرووح ئەکادیمیک و سیاسەتمەدارێکی ئەفغانی بوو کە وەک د. قاسملوو ئەویش لە پاریس خوێندبووی و وەک د. قاسملوو ئەویش هەر سەری لەڕێی ئاشتی دانا و بەم «سووچە» تێرۆر کرا. تەنانەت زۆر تاڵ و تاسێنەرە کە کتێبخانەکەی د. قاسملوو چەندین کتێب و نامیلکەی سەبارەت بە تێرۆریزم و نەخشی کۆماری ئیسلامی هەم لە تێرۆریزمی نێودەوڵەتیدا و هەم لە تەسفیەی تا ئەوکاتی جیابیراندا تێدایە.

ئەدەب، شێعر، زمان

ئەوەی تا ئێرە باسمان کرد هەمووی سیاسەت بوو. بەڵام خۆ لە ئاسۆی خەیاڵی قاسملوودا هەر «بیری لێنین» نەبوو، «باخەکانی سەمەرقەند»یش هەبوو. لە پەنا و لەپاڵ کتێبە سیاسییەکاندا، ئەدەبیات وەک بوارێکی هەرە جێگای پەسند و هۆگریی د. قاسملوو بوارە باڵادەستەکەی دیکەی کتێبەکان پێک دێنێ. بەرهەمە ئەدەبییەکان بە زمانەکانی بێگانە بەتایبەتی فەڕانسەیی یەکجار زۆرن و دەیان ڕۆمان بە قەڵەمی ڤیکتۆر هۆگۆ و باڵزاک و زۆلا و سیمنۆن و چەندین ئانتۆلۆژیی شێعری فەڕانسەیی و هۆنراوەکانی بۆدلێر و کۆکتۆ و ژاک پرێڤێر و ڕۆنێ شار لەو کتێبخانەیەدا پاڵەپەستۆی یەکتر دەدەن. لەنێو ڕۆمانەکاندا هێندێکیان کە هەم ناسراوترن و هەم زیاتریش ڕەنگی خوێنرانەوە و بەکاربرانیان پێوە دیارە سەرنج ڕادەکێشن و ئەولاتر لە زەوقی ئەدەبیی د. قاسملوو، ئیلهامی فەرهەنگی و حەساسییەتی ئینسانیی ئەومان چاکتر بۆ دەردەخەن. بۆ نموونە «نامە ئێرانییەکان»ی مۆنتسکیۆ، «ڕووحی شاد»ی ڕۆمەن ڕۆلانی هیومانیست

و عەداڵەتخــواز، «ســەت ســاڵ تەنیایی» بە فەرانسەیی، «مەســیح لە ئیبۆلی ڕاوەستا»ی کارل لێڤی کە باســی ڕەنــج و بەدبەختیی خەڵکی گوندێکی ئیتالیا دەکا.

ڕۆمانی «شەوی پیرۆز» یا «لەیلەتولقەدر»ی تاهیر بن جەلوون (هەر بە فەرانســەیی) کە حەز و حەسرەتەکانی کچێک دەگێڕێتەوە بابی لەبەر ئەوەی کوڕی نەبووە هەر لە منداڵییەوە بە کوڕ بە خەڵکی ناساندووە و بەشێوەیەکی شــاعیرانە بەڵام بێڕوحمانە ئازاری ژنبوون لە کۆمەڵــگای ڕۆژهەڵاتی‌دا وەســف دەکا، لەلایــەن تیمێکــی ڕێکخــراوی یارمەتییە دەرمانییــە نێونەتەوەییەکان (ئــا. ئێم. ئی) یەوە پێشکەش بە د. قاسملوو کراوە. ڕۆمانی «جوانــی خوداوەند» کە بەناوبانگترین ڕۆمانی ئاشقانەی فەرانسەیی لە سەدەی بیستەمدایە، پزیشــکێکی ڕێکخراوی پزیشــکانی جیهان لەبەر خۆیەوە لەســەری نووســیوە «بەهۆی مەئمووریەتەکەمەوە کاتــم نەبوو ئەم ڕۆمانە تەواو بکەم، بەڵکوو ڕۆژێک هەر لە کوردستان تەواوی بکەم و ئــەو ڕۆژەش ڕۆژێک بێ کە مەهاباد ئازاد بووبــێ!». ڕۆمانی «هەڵبژاردنی ســۆفی» کە داســتانی ژنــە جوولەکەیەکی دەربازبــووی ئۆردووگاکانی نازی دەگێڕێتەوە کــە ناچار کراوە لەنێوان ئــەو دوو منداڵەیدا کە لەبەر دەستی نازییەکاندا ماون هەڵبژێرێ کامەیان بــە زیندوویی بمێنــێ، خانمێکی فەرانســەیی لە پێشەکییەکەیدا نووسیویەتی «بۆ (ئــا. ئێــر. ژێ)، لەلایــەن لایەنگرێکی سەرسەختی خۆتەوە». «ئا. ئێر. ژێ» پیتەکانی یەکەمــی عەبدول-ڕەحمان-قاســملوو بــە فەرانســەوییە و کورتکراوەی ناوەکەیەتی کە دۆستە قەدیمییە خاریجییەکانی د. قاسملوو، بــە یاد و بە عادەتی ســەردەمی نهێنیکاری و ڕاوەدوونــان، ئێســتاش کاتێک خۆ بە خۆ باســی د. قاســملوو دەکەن، لە جیاتی ناوی تەواوی ئەو، هەر ئەو چەند پیتە بەکار دەبەن. ئەو خاتوونە بۆخۆیشــی ناوی تەواوی خۆی نەنووســیوە و لەجیاتی ئیمزا تەنیا پیتەکانی یەکەمی ناو و ناوبانگی خۆی لەسەر کتێبەکە بەجێ هێشتووە.

بەڵام لەنێو هەموو ڕۆمانەکاندا ئەوەی لە هەمووان زیاتر سەرنجی ڕاکێشام و هەژاندمی شاکارێکی نووسەری لوبنانی ئەمین مەعلوف بوو. ئەمن هەر لە کۆلێژەوە لە ڕێگەی دەرسی «الأدب و النــص»ی عەرەبییەوە لەگەڵ ناوی ئەمیــن مەعلوف ئاشــنا بــووم. کاتێکیش چوومە فەرانســە یەکــەم ڕۆمانــی درێژی فەرانسەییم کە خوێندەوە ڕۆمانێکی ئەو بوو. ئــەو ڕۆمانەم ئەوەندە بــەدڵ بوو کە کاتێک ساڵی ١٩٩٨ لە ستراسبورگ چاوم بە ئەمین مەعلوف کــەوت و لەو دیــدارەدا کتێبێکی تری خۆی (ناسنامە بکوژەکان)ی پێشکەش کــردم، ئیجازەی وەرگێڕانــی ڕۆمانەکەم لێ وەرگرت (کــە دواتر لەبەر ئەوەی ئەحمەدی مەلا دەســت و بردی لێ کردبوو، پاشــگەز بوومەوە). ئــەو ڕۆمانە ڕۆمانی ســەمەرقەند بوو. «ســەمەرقەند» ڕۆمانێکی مێژوویی‌یە کە داستانی ژیانی شاعیری شەراب و فەلسەفە، خەییام، و تاقە دەستنووســی چوارینەکانی بــە خەتی خۆیمــان بۆ دەگێڕێتــەوە کە بە ڕیوایەتی ڕۆمانەکە پاش هێرشی مەغوولەکان لە سەدەی یازدەدا ون بووە و نزیک بە هەزار ســاڵ دواتر ڕۆژهەڵاتناسێکی ئەمریکایی کە دایــک و بابی لــە خۆشەویســتیی خەییام ناویان ناوە عومەر، دەیدۆزێتەوە و هەوڵ دەدا وێڕای مەعشــووقە ئێرانییەکەی (شــیرین)، دەستنووســەکەی خەییامیــش دەربــازی ئەوپەڕی ئەتلانتیک (ئۆقیانووســی ئەتڵەس) بکا. کەچی چارەنووس وا دەکا کە «ڕوباعیات» لەنێو کەشتیی تایتانیک‌دا بۆ هەمیشە غەرقی ئۆقیانووسەکان بێ و «شیرین»یش ئەگەرچی لە خنکان ڕزگاری دەبێ، بەڵام ئەویشــی بۆ هەمیشە لە کەنارەکان لێ بێسەروشوێن دەبێ و تا سەر لە خۆی دەپرسێ داخوا لە بنەڕەت ڕا «شیرین»ێک هەبووە یا هەر دروستکراوی

خولیا و خەیاڵی ڕۆژهەڵاتدۆستانەی خۆی بووە و هیچی دیکە.
بە بیانووی ئەم بەسەرهاتە شاعیرانەیە و لەپشت داستانی گەڕان بەدوای گەنجینەکان و دۆزینەوە و هەوڵی ڕزگارکردنیان و سەرەنجام سەرلەنوێ و بۆ هەمیشە لەدەستدانەوەیان، نووسەر لەڕاستیدا سەفەری گەنجینەیەکی گەورەتر لەو شتە ڕواڵەتیانە و هەموو ئەو ڕێگر و مەترسییانەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە لە ناوچەی ئێمەدا هەڕەشە لە درەوشانەوەی ئەو گەنجینەیە دەکەن کە ئەویش بریتییە لە: ئازادی. ئەمین مەعلوف لە «سەمەرقەند»دا بەدرێژیی هەزار ساڵ مێژووی ئێران و ناوچە، چەندین لاپەڕەی کۆن و تازە لە ململانێ سیاسی و فەرهەنگییەکانی ئەو دەڤەرەمان بۆ هەڵدەداتەوە. مێژوویەک کە لەودا ئارەزووی ئینسانەکان بۆ ئازادی و ئازاد ژیان بەردەوام بەهۆی فاناتیسم و تاریکپەرستانی وەک تەریقەتی حەسەن سەباح و هاوشێوەکانی سەردەمی هاوچەرخیانەوە سەرکوت دەکرێ. نزیکانی د. قاسملوو هۆگریی ناوبراو بۆ خەییامیان چاک لەبیرە و دڵنیام بە خوێندنەوەی سەمەرقەند و سەرنجدان بە نیشانە و تێماکانی نێو ئەو ڕۆمانە زۆر شتی فەزای زێهنی و کەسایەتیی تایبەتیی د. قاسملوویان دێتەوە یاد. لەسەر یەکێک لەو دوو نوسخەیە کە لە کتێبخانەکەی د. قاسملوودایە و کریستیان مۆر پیشکەشی کردووە نووسراوە :»ئەم ڕۆمانە بێگومان یارمەتیت دەدا کە شەوانی درێژی زستانی کورد زووتر تێپەڕ بکەی»...
هەر لەبواری ئەدەبیدا هێندێک بەرهەمی پێوەندیدار بە ئەدەبیاتی ڕووس و سلاڤیش دەبینرێن. بۆ نموونە گۆڤارێکی ئەدەبیاتی ڕووسی بە زمانی ئینگلیسی یان داستانێکی تەنزنووسی چێک یارۆسلاڤ هاسێک کە بەسەرهاتی سەربازێک لە شەڕی یەکەمی جیهانیدا دەگێڕێتەوە. لەنێو ئەم کتێبەدا ئینشای پێشمەرگەیەکی حیزبی دێموکرات کە وا دیارە لەنێو حیزبدا فێری خوێندنەوە و نووسین بووە خۆی حەشار دابوو کە بە زمانێکی جیددی و جوان باسی ژیانی پێشمەرگایەتی دەکا. بوونی ئەو ئینشایە ڕاست لەنێو ئەم کتێبەدا لانیکەم بۆ من پرسیارخوڵقێن بوو و قەت نازانرێ چۆنەکایی ئەمیان ئەویانی لە باوەشی خۆیدا پاراستوە.
لە ئەدەبیاتی فارسیدا جگە لە هێندێک بەرهەمی ناسراوی وەک شاهنامە کە دیارە ژمارەیان لە کتێبخانەکەدا زۆر نیە یا نەماوە، چەند کتێب و نامیلکەیەکیش بەهۆی پێشکەشییەکانیانەوە کە وەبیر هێنەرەوەی حاڵ و هەوای سەردەمی خۆیانە، سەرنجیان ڕاکێشام. عەلی میرفترووس ئێرانناسی دانیشتووی فەرانسە کتێبی «آوازهای تبعیدی» ی خۆی «بە ئاواتی ئێرانێکی ئازاد و کوردستانێکی خودموختار» پێشکەش بە د. قاسملوو کردووە. نیعمەتی میرزازادە کە لەگەڵ د. قاسملوو لە چوارچێوەی کانوونی نووسەرانی ئێراندا یەکتریان ناسیوە، بە مەبەستی «تەجدیدی ئیرادەت»، «گوڵخەشم»ەکەی خۆی داوە بە د. قاسملوو و یادنامەی ئوستاد کامرانی نەجاتوڵلاهی کە مامۆستای زانکۆی پۆلیتێکنیکی تاران بوو و ساڵی ١٣٥٧ لە خۆپێشاندان بەدژی ڕێژیمی شادا شەهید کرابوو، لەلایەن «دایکی ئوستادی شەهید»ەوە پێشکەش بە د. قاسملوو کراوە.
ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سەر ئەدەبیاتی کوردی، ڕۆمانەکانی حەمەدۆک کە وەرگێڕی کوردی وەک «یادگارێکی بچووک» پێشکەش بە «هاوڕێ و مامۆستای گەورە»ی خۆی کردوە، «ئەودیوی چیا» کە شکور مستەفا بە لەحنێکی عیرفانی و زەردەشتیانە لەسەری نووسیوە «بۆ مامۆستا و پیرم کاکی گەورەم»، دیوانی مەولەوی کە مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس پێشکەش بە «جەنابی دوکتور

عەبدولڕەحمان قاسملوو»ی کردووە، هەروەها دیوانــی شــاعیرانی وەک حاجــی قــادری کۆیی و شــێخ نووری شێخ ساڵح و ئەحمەد موختارجــاف و بێگومان گــۆران کە لەگەڵ د. قاســملوو ســەردەمێک لە زانکۆی بەغدا هەردووکیان مامۆســتا بوون و د. قاســملوو یەکجار هۆگری شێعرەکانی بوو، دەبینرێن.

لەبــواری زمانی کوردی و زمانناســی و زمانســازیدا تێزەکەی ئەمیری حەسەن پوور لەســەر کاریگەریی فاکتەری زمان لەســەر گەشــەکردنی نەتــەوە و کتێبەکەی تۆفیق وەهبی لەسەر ڕیشــەکانی زمانی کوردی بە ئینگلیسی و «زمانی یەکگرتووی کوردی»ی د. عێزەدین مستەفا ڕەسووڵ و چەندین ژمارەی گۆڤاری کۆڕی زانیاریی کورد کە کاتی خۆی د. قاسملوو یەکێک لە هاوکاران و ئەندامانی بەرجەســتەی بووە و عەبدولقادری دەباغی ژمارەیەکیانــی پێشــکەش بە د. قاســملوو کردووە، هەروەها هێندێک نوسخەی گۆڤاری گەلاوێــژ و ڕۆژی کورد و ڕۆژی کوردســتان ســەرنج ڕادەکێشــن. جیا لەوانــەش، هەر لەبواری زماندا، کۆمەڵێک وشــەنامەی وەک فەرهەنگی ئینگلیسی ـ عەرەبی ـ فەرەنسی، فەرهەنگــی عەرەبی ـ چێکــی، فەرهەنگی ئابووریی ڕووســی ـ چێکــی، و فەرهەنگی ڕووسی ـ کوردیی قەناتی کوردۆی دۆستی و فەرهەنگی کشتوکاڵ کە مەعرووف قەرەداغی بۆ مامۆســتا هێمنــی نــاردووە دەبینرێن و ژمارە و چەشــنی فەرهەنگەکان کاربوردێکی زۆر فرەوانتر لە پێویســتییەکانی فێربوون یا تێگەیشتن لە زمان لەلایەن خاوەنەکەیانەوە دەردەخــا. خۆش ئــەوە بــوو فەرهەنگێکی شەراب و بورجێکی خۆشەویستییش (تایبەت بــە مانگی لەدایکبوونی د. قاســملوو) خۆی خزاندبووە نێو فەرهەنگەکان!

بەجێهێشتنی کۆشک

ئەمــن هەر لە منداڵییــەوە لەگەڵ فەزای فەرهەنگی و زێهنیی د. قاســملوو ئاشنام. لەنێو سەت دەسخەتیشــدا دەسخەتی د. قاسملوو لە یەکەم ڕوانیندا دەناسمەوە. بەڵام لە نووســینەوەی ئەم کورتە گێڕانەوەیەی گەشتەکەم بەنێو کتێبخانەی د. قاسملوودا و ناوهێنانی هێندێک لە کتێبەکاندا، بۆ من زۆر گرینگ بوو کە لە داوی وەسوەسەیەکی سیاسیی «پۆست مۆرتێم» (پاش مردووان) نەکەوم و بە زۆری زۆرداری و بە دڵی خۆم کتێبخانەیەکی فەڕزی بۆ د. قاســملوو بە دروست کردن نەدەمەوە. دەبوایە کتێبەکان هەر ئەوەنــدەی کە هەبوون و بەو جۆرەی دیتوومن و لێکم کردوونەوە باس بکەم.

لەســەریەک دەتوانیــن بڵێیــن کتێبخانەکەی د. قاسملوو کە پەنجەرەیەکی هەرچەنــد ســنووردار بەڵام بەنرخ بەســەر پانتایی ژیان و خەبات و کەســایەتیی ناوبراو و پێــچ و قۆرتەکانی نێو ئــەم پانتاییەدایە، کتێبخانەیەکــی زۆرتــر سیاســی، زیندوو، کاربۆردی و بەڕۆژی سەردەمی خۆیەتی. هەر لەو کاتەدا بوونــی ژمارەیەکی زۆر بەرهەمی غەیرە سیاســی و بەگشتی فرەچەشنیی بوار و بابەتەکانــی نێو ئــەم کتێبخانەیە فرەوانی و دەوڵەمەندیی دنیــای زەینی و مەعریفیی خاوەنەکەیمان بۆ دەردەخا.

ڕەنگە بۆ زۆر کەس سەرســووڕهێنەر بێ کە کتێبخانەی زانایەکی وەک د. قاســملوو هەر ئەو چەند ســەت جڵد کتێبەی تێدا بێ و لەنێو کتێبەکانیشــدا زۆر شــت کە پێمان وایــە هەبوون نەبن یا ڕەنگە نەمابن. جیا لەو تێبینیانەی لە سەرەتادا سەبارەت بە هۆکاری کەمبــوون یــا کەمبوونــەوەی کتێبەکان و سروشــتی ئەو کتێبانە باسم کرد، بە باوەڕی من هــەر ئــەو ســنوورداربوونەی ژمارەی کتێبەکانە کــە بایەخی کتێبــەکان دەباتە ســەر. کتێبەکان بە ژمارە سنووردارن بەڵام بە نێوەرۆک سنوور ناناسن، وەک چۆن بیری سیاســی و خولیای ئینسانیی د. قاسملوو نە

سنووری دەناسی، نە تابوو.

کتێبخانەکــە هەروەها بۆی دەرخســتم کە بۆ د. قاســملوو، هــەروەک چۆن خودی کۆمەڵگا نابێ بکرێتــە عەتیقەخانەی ڕوانگە و نەریتە قەتیســماو و چەقبەســتووەکان، کتێبیش لەگەڵ هەمــوو کەڵک و بایەخی، شــتێک نیە جگە لــە ئامرازێک بۆ ئاڵوویر و جێگۆڕکەی زانیاری و گۆشەنیگا جیاوازەکان، ئامرازێک کە دەبێ یارمەتی بە نیسبی مانەوە و ســەیالیەتی بیروباوەڕەکان و ئاوەڵا بوونی ڕێچکە جیاوازەکانی پێشکەوتن و مۆدێلەکانی پێکەوەژیان لە کۆمەڵگادا بکا.

لــە کونجی هــەرە ئاخر و خــوارەوەی کتێبخانەکەی د. قاسملوودا دوو سەرچاوەم دەرهێنــان کــە بەپێــی پێوەرەکانــی ئەو کتێبخانــەدارە عیلمییــەی د. قاســملوو لە بەیانییە بەهارییەکەی قەندیلدا مەبەســتی بوو، نەدەبوایە لە پەنای یەک داندرابان، بەڵام ئەمن لــە پەنای یەکم دانانــەوە. نەک هەر لەبەر ئەوە کە دەمویســت کتێبخانەکە وەک خۆی بەجــێ بێڵم، بەڵکوو لەبــەر ئەوە کە خودی هاواڵ بوونی ئەو دوو نامیلکەیە بەس بوو بۆ وێناکردنی خولیای فرەچەشــنی ئەو پیاوەی خەمی گەلەکەی بە تەلانانداند لە کۆڵێ نابوو، کەچی هەروا ئاشــقە ژیانیش مابۆوە. ســەرچاوەی یەکەم «قانوونی خودموختاریی کاتالۆن» بە ئینگلیســی بوو کە ساڵی ١٣٦٥ د. قاسملوو لەگەڵ خۆی هێنایەوە کوردستان و لــە حیزبی دێموکڕاتدا بە زمانی فارســی بــە چاپی گەیاند. ســەرچاوەکەی دیکەش، دیوانی «گوڵەکانــی خراپە»ی بۆدلێر بوو کە کابرایەکــی فەڕانســـــــــەیی لەجیاتی پێشکەشی ڕوو بە دوکتور قاسملوو لەسەری نووسیوە:

«دەزانم ئەتۆش وەک من لەو باوەڕەدای کــە ڕێگای ئــازادی بە خۆشویســتنی جوانیدا تێدەپەڕێ!»